

DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2022-76-58-65>
УДК 378.147:004.9

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В ХОДІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ»

© Бакуменко О.О.

Українська інженерно-педагогічна академія

Інформація про автора

Бакуменко Олена Олексіївна. <https://orcid.org/0000-0002-3108-6324>. elena74y@gmail.com кандидат історичних наук, доцент кафедри краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук, Українська інженерно-педагогічна академія, вул. Університетська, 16, Харків, 61003, Україна

У статті розглядається застосування методів інтерактивного навчання в ході викладання однієї з нормативних дисциплін для здобувачів освіти за спеціальністю 032 – Історія та археологія. Курс «Історія стародавнього світу» є одним із найважливіших у процесі набуття фахових компетентностей майбутніми істориками. Його вивчення передбачає формування цілісного уявлення про розвиток світового історичного процесу з найдавніших часів до наших днів. Висока насиченість курсу історичними фактами і подіями вимагає як від здобувачів освіти, так і від викладача докласти чимало зусиль для плідної організації навчального процесу з метою отримання відповідних програмних результатів навчання.

Сучасна система освіти створила стандарти навчання, що передбачають підготовку висококваліфікованих фахівців, які володіють всією сукупністю систематизованих теоретичних знання і практичних умінь, володіють сучасними технологіями тощо. Сучасний фахівець повинен володіти такими особистісними якостями, як мобільність, креативність, критичність мислення, комунікативність, здатність приймати нестандартні рішення й нести за них відповідальність. Сформувати подібні якості можливо лише за умови створення в процесі навчання умов, які сприятимуть творчому пошуку студента, дадуть йому можливість навчитись працювати в команді, моделювати різні ситуації в навчанні та фаховій діяльності. Саме вирішенню подібних завдань і сприяють, в першу чергу, інтерактивні методи навчання, які досить давно і плідно використовуються в системі вищої освіти України. У запропонованій статті ми даємо аналіз прикладного використання інтерактивних методів навчання в рамках викладання конкретно взятої навчальної дисципліни, яка має важливе значення в контексті формування професійних компетентностей фахівця-історика.

У статті розглянуто декілька основних методів інтерактивного навчання, що найчастіше використовуються викладачами нашої кафедри при викладанні предметів нормативного циклу. Огляд методів супроводжується описом конкретних навчальних ситуацій та висновками про вплив того чи іншого методу на формування програмних результатів навчання.

Автор робить висновок, що інтерактивні методи навчання при їх доцільному застосуванні в поєднанні з класичними лекціями вимагають від усіх учасників навчального процесу розвитку навичок комунікації, аргументування та дискусії, толерантності до чужої думки. Ефективність використання різних форм інтеракції в навчанні залежить і від того, наскільки студенти розуміють їх взаємозв'язок зі своєю майбутньою професією. Зауважимо, що для випускників нашої ОПП цей фактор безумовно є дуже важливим, адже вони мають не лише засвоїти історичний матеріал, але й уміти застосовувати його в краєзнавчо-туристичній діяльності, уміти донести цікавий матеріал до своїх слухачів, зорієнтуватися в будь-якій пізнавальній ситуації, що може виникнути під час їх професійної діяльності.

Ключові слова: історія стародавнього світу, фахові компетентності, краєзнавчо-туристична робота, історія.

Bakumenko O.O. "Application of interactive teaching methods in the course of teaching the discipline "History of the Ancient World"

The article examines the use of interactive learning methods in the course of teaching one of the normative disciplines for students of the specialty 032, History and Archeology. The course "History of the Ancient World" is one of the most important subjects for future historians in the process of acquiring professional competences. Its study involves the formation of a holistic view of the development of the world historical process from ancient times to the present day. The high saturation of the course with historical

facts and events requires both the students and the teacher to put in a lot of effort for the fruitful organization of the educational process in order to obtain relevant program learning outcomes.

The modern education system has created training standards that provide for the training of highly qualified specialists who possess the entire set of systematized theoretical knowledge and practical skills, know how to apply modern technologies, etc. A modern specialist must possess such personal qualities as mobility, creativity, critical thinking, communication skills, ability to make non-standard decisions and bear responsibility for them. It is possible to form such qualities only if conditions are created in the learning process that will encourage students to conduct creative search, give them the opportunity to learn the ropes of working in a team, simulate various situations in education and professional activities. It is precisely the solution of such tasks that contribute, first of all, to interactive learning methods, which have been used fruitfully for a long time in the higher education system of Ukraine. In the article, we offer an analysis of the applied use of interactive learning methods within the framework of teaching a specific educational discipline, which is important in the context of the formation of professional competences of a history specialist.

The article considers several basic methods of interactive learning, which are most often used by teachers of our department when teaching subjects of the normative cycle. The review of the methods is accompanied by a description of specific educational situations and conclusions about the influence of one or another method on the formation of program learning outcomes.

The author concludes that interactive teaching methods, when used intelligently in combination with classical lectures, require all participants in the educational process to develop communication, argumentation and discussion skills, and tolerance for other people's opinions. The effectiveness of using various forms of interaction in education also depends on the extent to which students understand their relationship with their future profession. We note that this factor is definitely very important for the graduates of our vocational education training program, because they must not only learn historical material, but also be able to apply it in local history and tourism activities, be able to convey interesting material to their listeners, orient themselves in any cognitive situation that may arise during their professional activities.

Keywords: history of the ancient world, professional competences, local history and tourism work, history.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти створила стандарти навчання, що передбачають підготовку висококваліфікованих фахівців, які володіють усією сукупністю систематизованих теоретичних знань і практичних умінь, володіють сучасними технологіями тощо. Сучасний фахівець повинен володіти такими особистісними якостями, як мобільність, креативність, критичність мислення, комунікативність, здатність приймати нестандартні рішення й нести за них відповідальність. Сформувані подібні якості можливо лише за умови створення в процесі навчання умов, які сприятимуть творчому пошуку студента, дадуть йому можливість навчитися працювати в команді, моделювати різні ситуації в навчанні та фаховій діяльності. Саме вирішенню подібних завдань і сприяють, у першу чергу, інтерактивні методи навчання, які досить давно і плідно використовуються в системі вищої освіти України. У статті ми пропонуємо аналіз прикладного використання інтерактивних методів навчання в рамках викладання конкретно взятої навчальної дисципліни, яка має важливе значення в контексті формування професійних компетентностей фахівця-історика.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сьогодні існує велика кількість наукових розвідок, присвячених тим чи іншим аспектам розробки та використання інтерактивних методів та технологій навчання. Зокрема в роботах Ягоднікової В. [1], Козлової Г. [2], Казак І.[3], Скрипник М. [4], Л. Пироженко та О. Пометун [5], Остапчук Д. Мірончук Н [6] та інших розглянуто питання, пов'язані з визначенням сутності інтерактивних методів, їх класифікації та типології, проаналізовано відповідність тих чи інших їх видів для розв'язання конкретних навчальних завдань. Усі автори досліджень сходяться на думці, що застосування інтерактивних методів сприяє підвищенню ефективності процесу навчання. Зауважимо, що кожна навчальна дисципліна має свою специфіку, отже, і навчальні завдання дисциплін є різними. Від цього залежить використання конкретних інтерактивних методів. Саме тому сьогодні існує цілий ряд наукових праць присвячених використанню подібних технологій у викладанні певних дисциплін. Не оминула ця тенденція і теорію викладання історичних дисциплін. Окремо в цьому зв'язку хотілося б згадати роботи Скакальської І.Б.[7],

Горохівського П.І. [8], та Яковенко Г.Г.[9]. Проте ми не зустрічали робіт, що присвячені використанню інтерактивних методів навчання саме в процесі викладання дисципліни «Історія Стародавнього світу» за винятком публікації Лисейко Я [10].

Метою нашої статі є аналіз основних інтерактивних методів навчання, що можуть використовуватись у процесі викладання курсу «Історія стародавнього світу» у вищій школі в контексті формування фахових компетентностей у студентів на основі досвіду власної науково-педагогічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Методика викладання курсу «Історія стародавнього світу» у вищій школі ґрунтується як на традиційних, так і на інноваційних методах. Ця дисципліна є обов'язковою для вивчення у всіх ЗВО, де готують фахівців зі спеціальності 032- «Історія та археологія». «Історія стародавнього світу» є важливим компонентом історичної освіти, адже сприяє формуванню цілісного уявлення про розвиток світового історичного процесу з найдавніших часів до наших днів. В Українській інженерно-педагогічній академії ця дисципліна викладається на другому курсі для студентів освітньо-професійної програми «Краєзнавчо-туристична робота» в першому (осінньому) семестрі. Навчальним планом на неї відводиться три кредити. Робочою навчальною програмою курсу передбачено виконання таких завдань:

- дослідити соціально-економічні, політичні та культурні явища та процеси в розвитку суспільств Стародавнього світу;
- сформувати в студентів вміння системно аналізувати загальне й особливе в історичному розвитку давньосхідних та античних цивілізацій;
- навчити знаходити закономірності розвитку давніх цивілізацій;
- виробити в студентів навички компаративного бачення світових процесів у хронологічних рамках стародавньої історії;
- ознайомити студентів із методикою опрацювання наукової літератури та джерельної бази з дисципліни;
- сформувати в студентів здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анутовати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень;
- дати можливість майбутнім фахівцям використовувати знання з Історії

стародавнього світу в процесі викладання історичних дисциплін;

- сформувати навички ведення самостійних досліджень у межах дисципліни.

Тематично курс складається з двох змістовних модулів: Модуль 1. Зародження давніх цивілізацій. Історія Стародавнього Сходу та Модуль 2. Цивілізація Стародавньої Греції та Риму. Освітньо-професійною програмою спеціальності передбачено, що вивчення цієї дисципліни передбачає формування в студентів спеціальної фахової компетенції (**ФК 5.**) - здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анутовати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати й обговорювати результати наукових досліджень. (згідно зі Стандартом вищої освіти для спеціальності «032 Історія та археологія»).

Ця дисципліна є важливим етапом у формуванні наукового багажу знань студентів. Завдяки їй зберігається послідовність у вивченні еволюції людського суспільства. Тому важливим є системність і цілісність викладання матеріалу, усі теми мають бути взаємопов'язані в часових рамках. У сучасній вищій школі викладач виступає насамперед як організатор освітнього середовища. Тому він повинен забезпечити необхідні умови для процесу навчання, забезпечити мотивацію роботи студентів. Студент є не лише об'єктом навчального процесу. Ми маємо сформувати не просто фахівця, а творчу особистість, у якій сформовано набір загальних і професійних компетентностей. Саме тому ми маємо використовувати різноманітні методи, що сприятимуть активізації навчальної і наукової діяльності студентів. Серед таких методів для викладання історичних дисциплін фахівці пропонують проблемні лекції, роботу в малих групах, семінари-дискусії, мозкові атаки, кейс-метод (метод аналізу конкретних ситуацій), презентації, рольові ігри, ділові ігри [10, с.64]. Отже, нашим завданням є використання таких методів, щоб максимально активізувати творчу і пізнавальну діяльність студентів. Розглянемо, як саме ці методи можуть бути застосовані у викладанні курсу «Історія стародавнього світу» та до формуванню яких програмних результатів навчання вони сприяють.

Перш за все слід звернути увагу студентів на значущість цього курсу у формуванні наукової свідомості фахівця-історика. Дійсно, без знання історії стародавнього світу неможливо створити цілісне уявлення про витоки європейської

цивілізації, невід'ємною часткою якої є Україна. Студенти мають усвідомити, що цей багаж знань буде важливим для них і у фаховій діяльності викладача-історика, і якщо вони будуть працювати в галузі краєзнавчо-екскурсійної або туристичної сфери. Адже оволодіння всією системою історичного знання допоможе їм краще донести інформацію до своїх слухачів і підібрати для цього оптимальні форми. Таке розуміння взаємозв'язку між теорією і практикою є вкрай важливим для зацікавлення сучасної молоді.

Безумовно, засвоєння матеріалу курсу неможливе без класичних лекцій. Це пов'язано з тим, що обсяг матеріалу для засвоєння дуже великий і викладач в лекції дає основний перебіг подій, періодизацію історії давніх цивілізацій, вказує на ті документи та матеріали, які треба опрацювати в обов'язковому порядку. Проте для доповнення загальної канви знань, для засвоєння причинно-наслідкових зв'язків, створення навичок самостійної дослідницької роботи (без якої неможлива фахова діяльність історика) доцільним є широке застосування інноваційних методів навчання.

Одним із найпоширеніших інтерактивних методів навчання є вирішення студентами проблемних запитань або задач. Сутність такого методу полягає в тому, що на початку заняття студенти отримують питання чи ситуацію, відповідь на яку вони повинні знайти слухаючи та аналізуючи інформацію, що надає викладач, та переглядаючи презентацію. Таким чином, студент привчається до самостійного мислення, до мислення критичного. Наприклад, пропонуємо студентам пояснити той факт, що перші держави утворилися саме в річкових долинах Нілу та Тигра й Євфрату. Або, говорячи в лекції про релігійну реформу Ехнатона, просимо студентів самостійно визначити її причини, спираючись на знання з попередньої теми та прослуханий на лекції матеріал. Цей прийом сприяє досягненню таких програмних результатів навчання, що задекларовані в силабусі дисципліни, як ПРН 8.3 - уміння аналізувати фактичний історичний матеріал; та ПРН 8.4: уміння аргументувати власні висновки. Саме серії проблемних історичних завдань відкривають можливості використання знань з історії для виконання професійних завдань, для застосування в житті.

Метод експериментування є різновидом проблемного методу. Він може проводитись у формі роботи з картками. На одному боці такої

картки міститься завдання, а на іншому – місце для відповіді. Питання можуть бути такі: «У давньогрецької та давньоримської цивілізаціях є багато спільних рис. Яких саме?». Або: «Усі цивілізації річкових долин мали спільні риси. Порівняйте та назвіть їх». Або: «Які спільні і які відмінні риси мали релігії цивілізацій Стародавнього Сходу? Назвіть їх». Також варіантом такого методу може бути робота з текстом. Наприклад, дається фрагмент опису життя давнього суспільства, і студент має знайти й виправити неточності. Завданням такого методу є перевірка рівня засвоєння матеріалу студентами (що важливо для зворотного зв'язку) та вміння студентів застосувати знання, отримані під час лекції. Такий підхід сприяє формуванню таких програмних результатів навчання, як ПРН 13.1: Знати специфіку історичного розвитку окремих регіонів світу; ПРН 13.2: застосовувати мультикультурний підхід до вивчення давніх цивілізацій; ПРН 13.3: уміти проводити історичні паралелі між різними давніми культурами.

Задля урізноманітнення навчання і активізації навчально-пошукової діяльності студентів можна рекомендувати проведення лекцій у формі запитань. Лектор ставить аудиторії запитання, вислуховує відповіді студентів і дає правильну відповідь або підтверджує, доповнює і пояснює, якщо правильна відповідь була знайдена студентами самостійно. Правильні відповіді оцінюються. Наприклад, починаючи лекцію з історії Стародавнього Китаю можна спитати студентів, як вони вважають, чому в давнину річку Хуанхе називали «річкою тисячі лих»? Або під час лекції про цивілізацію Стародавньої Індії спитати «Чи існувала соціальна й майнова нерівність в Мохенджо-Даро»? Як варіант завдань для такої лекції можна запропонувати асоціативну гру. Коли студентам дають якийсь термін, а вони мають написати або сказати, які асоціації в них виникають із цим терміном. Такі методи активізації діяльності студентів, по-перше, спонукають їх до випереджального вивчення матеріалу, а отже, сприяють формуванню програмного результату навчання ПРН 8.2: «уміти здійснювати пошук і обробку історичних джерел (документів) за поданою проблемою»; а, по-друге, сприяють підвищенню якості знань у галузі специфічної термінології, а отже, формуванні ПРН 8.5: «володіти понятійно-категоріальним апаратом у галузі стародавньої історії».

Важливим елементом залучення студентів до активної роботи над предметом є їх самостійна робота. Форми її є різноманітними. Найрозповсюдженішою формою такої роботи є власне підготовка матеріалу до практичного (семінарського) заняття. Під час викладання курсу «Історія стародавнього світу», ми, зазвичай, використовуємо такі варіанти. По-перше, це підготовка доповідей за вказаними темами з обов'язковим супроводом у вигляді мультимедійної презентації. Таким чином, студенти не лише набувають навичок підбору теоретичного матеріалу із заданої теми, а й навичок застосування основ комп'ютерної грамотності, це сприяє візуалізації матеріалу. Виступ із подібною презентацією, відповіді на запитання однокурсників і викладача за її підсумками допомагає формуванню ПРН 8.6 «володіти навичками правильної презентації результатів дослідження» та ПРН 8.8: «володіти навичками науково-академічного спілкування, дискусії та роботи з аудиторією».

Під час самостійної роботи студентів може застосовуватися метод проектів. У широкому розумінні це будь-яке самостійне творче завдання для окремого студента або групи студентів, що супроводжується створенням завершеного звіту (проекту) у тій чи іншій формі та його прилюдного захисту/обговорення. Метод проектів передбачає визначену сукупність навчально-пізнавальних засобів та дій студентів, які дозволяють вирішити ту чи іншу проблему в результаті самостійних пізнавальних дій та припускають презентацію цих результатів у вигляді конкретного продукту діяльності. Цей метод цікавий насамперед тим, що дозволяє розкрити свої творчі можливості студентам різного рівня підготовки. Студенти, що не відзначаються високим рівнем успішності, теж можуть проявити себе у такій формі роботи, виконуючи певну частину завдання. Сам по собі метод проекту є сукупністю пошукових, дослідницьких, творчих видів діяльності. Відповідно, створюючи різні проекти, студенти формують пошуково-дослідницькі, комунікативні, технологічні компетенції. Використання під час створення проектів сучасних комп'ютерних технологій, інформаційних ресурсів формує у здобувачів освіти міжпредметні зв'язки. Проектна робота може набувати різних форм. Від створення наукових розвідок з їх подальшою презентацією на практичному занятті або конференції, науковій публікації тощо до

різноманітних збірок матеріалів або створення сторітейлінгу.

Варіантом самостійної роботи студентів може бути збирання наукового портфоліо з тієї чи іншої теми. Наприклад, студентам пропонують до теми практичного заняття « Греко-персидські війни» зібрати перелік основних джерел та обґрунтувати важливість цих джерел. Так само можна зробити з переліком літератури, періодичних видань тощо. Так студенти навчаються створювати бібліографічну базу за темою. Портфоліо можна створити як у вигляді карткової системи, так і у вигляді віртуального кабінету. Такий підхід до самостійної роботи не лише актуалізує знання студентів, урізноманітнює фактичний матеріал, яким можна користуватись на практичних заняттях, але й привчає студентів до навичок самостійної дослідницької роботи, а отже, сприяє формуванню ПРН 8.1: «Знати сучасні принципи і методи проведення наукових досліджень презентувати результати досліджень, аргументувати висновки». По суті, студенти набувають дуже важливий складовий елемент ФК 5: - вони вчаться самостійно інтерпретувати зміст історичних джерел та підбирати з них факти необхідні для підтвердження чи спростування тієї чи іншої точки зору.

Сьогодні у викладанні історичних дисциплін досить часто використовується метод сторітейлінгу. Тобто історичної оповіді. Цей метод передбачає занурення студентів у минуле і відтворення тих чи інших подій на підставі матеріалу, який вони вивчили. Варіанти завдань, які мають втілити студенти, можуть бути найрізноманітнішими. Вони можуть реконструювати день із життя єгипетського жреця, китайського чиновника, когось із реальних історичних постатей. Але це не має бути просто фантазія. У розповіді має бути задіяно якомога більше спеціальних термінів, надано описи реальних споруд, об'єктів або адміністративних органів тощо. Усі дії і вчинки обраного персонажа мають бути обґрунтовані тими чи іншими джерелами. Інші учасники практичного заняття мають уважно стежити і знаходити неточності у відтворенні історичної ситуації. Така гра не лише поживляє та візуалізує навчальний процес, привчає майбутніх фахівців до уважності та точності, але й учить робити обґрунтовані висновки, відстоювати власну думку в дискусії. У цілому ж такий метод впливає на засвоєння ПРН 13.1: «Знати специфіку історичного розвитку окремих регіонів світу». Як різновид

такого методу і враховуючи специфіку нашої ОПП «Краєзнавчо-туристична робота», ми пропонуємо студентам скласти віртуальну екскурсію вулицями стародавнього міста. Екскурсія ця має супроводжуватись відеорядом (презентацією) задля наочної демонстрації як знань специфіки стародавньої історії, так і навичок екскурсійної діяльності. Таких варіантів самостійної роботи студентів можна винайти велику кількість. Усі вони роблять навчальний процес більш цікавим для студентів і формує цілу низку загальних та фахових компетентностей.

Важливим елементом навчально-наукової діяльності студентів-істориків є й організація дискусій з актуальних проблем стародавньої історії. Пошук теми для обговорення не викликає проблем. Адже в історії стародавнього світу вистачає дискусійних питань. Наприклад: «Давньогрецька демократія: міф чи реальність?». Студенти мають пояснити, що таке демократія в сучасному та античному розумінні. З'ясувати ознаки демократії, її вади та обмеження. Після цього, спираючись на джерела, вони мають обґрунтувати свою точку зору: чи був суспільний лад Стародавньої Греції демократією. Можливий поділ заздалегідь студентів на групи з метою створення двох таборів думки. Проведення такої дискусії стає неможливим без знання студентами особливостей соціально-економічного та політичного розвитку Стародавньої Греції, без розуміння її відмінностей від інших давніх суспільств. Підбір матеріалу для обґрунтування своєї думки не лише поповнює багаж знань студентів, але й значно розширює їхній науковий світогляд. У подібних дискусіях важливою є роль викладача як організатора спілкування. Він формулює запитання, привертає увагу до суперечливих або оригінальних висловів учасників, якщо під час дискусії виникають якісь напружені моменти або дискусія починає завмирати, налагоджує її нормальний перебіг. Але при цьому завдання викладача – не нав'язувати свою думку, а лише керувати напрямом думок учасників дискусії.

Одним із найстаріших, але при цьому актуальних методів залучення студентів є робота в парах та малих групах. Варіантів такої студентської кооперації може бути безліч. Студенти отримують питання, на які вони мають підібрати відповідь самостійно або шляхом обговорення в парі/групі. Можливе

поетапне обговорення за схемою студент – пара – мала група. Подібні схеми роботи дозволяють не лише урізноманітнити перебіг заняття, а й дають можливість студентам проявити, з одного боку, самостійність, а з іншого вміння домовлятися та доходити певних висновків. Навички формулювати думку, допомагати один одному, коригувати висловлення своїх співрозмовників знадобляться студентам не лише в майбутньому професійному, а й повсякденному житті.

Цікавим різновидом групової діяльності є метод «ажурної пилки». Згідно з цим методом, створюється певна навчальна ситуація. Наприклад, потрібно вивчити якусь тему. У нашому курсі для опрацювання цього методу ми обрали тему «Грецький поліс як соціально-політичний організм». Матеріал ділився на декілька тематичних блоків, а саме: 1. Характеристика джерел та історіографія питання. 2. Процес утворення полісного ладу, його основні ознаки. 3. Економічні відносини в давньогрецькому полісі. 4. Соціальна структура грецького поліса. 5. Боротьба демосу з аристократією.

Академічна група була поділена на 4 частини (підгрупи) по 5 студентів. Спочатку кожен член групи опрацював своє питання. Потім відбувається так звана «зустріч експертів», коли студенти різних підгруп, що вивчали одне й те ж саме питання, обмінюються інформацією. А потім вони як педагогів передають вивчений ними матеріал іншим членам групи. Потім ми перевіряємо, як студенти його засвоїли. Рівень засвоєння теми залежить від того, як студенти слухали своїх колег, чи занотувували матеріал тощо. На завершальному етапі викладач пропонує будь-якому члену групи питання за темою. Студенти зацікавлені в якості своєї роботи, адже від того, як вони засвоять матеріал і зможуть його передати колегам, залежить оцінка всіх членів групи. Це дозволяє залучати до роботи й студентів із низькою мотивацією.

Метод «мозкового штурму», на наш погляд, є одним із найважливіших методів роботи в групі і найбільш пристосованим до умов вищого навчального закладу. Адже студенти вже володіють певними навичками підбору матеріалу та його викладу, обґрунтування своєї позиції. Основними етапами «мозкового штурму», як правило, є: формулювання навчальної проблеми (наприклад: «Причини релігійної реформи

Ехнатона»). Для обговорення формуються групи з 3-5 осіб і спеціальна (експертна) група, що повинна оцінити найкращі з ідей; експрес-розминка, під час якої студенти згадують відомі їм моменти історичної ситуації і швидко відповідають на питання викладача (наприклад: 1. На які періоди поділяється історія стародавнього Єгипту? 2. Які династії правили в Єгипті (по періодах)? 3. Як було організовано будівництво пірамід? 4. На які соціальні шари поділялись мешканці Єгипту? 5. Яким було положення єгипетського жрецтва? 6. У чому особливість положення саме фіванського жрецтва тощо). Таких питань може бути досить багато. Їх мета – змусити студентів згадати умови, в яких відбувалась релігійна реформа. Саме це допоможе їм визначити весь комплекс її причин, зокрема взаємозв'язок політичних і релігійних факторів; третім етапом є безпосередній «штурм» проблеми, коли члени групи по черзі висловлюють свої ідеї, а експерти фіксують їх виступи; потім відбувається обговорення експертами підсумків роботи груп, обираються найкращі або найцікавіші ідеї. Підсумковим етапом стає публічний захист найкращих ідей. Після цього підбиваються підсумки роботи, робляться загальні висновки. У цьому допомагає викладач. Для запропонованої нами проблеми логічними висновками мають стати з'ясування зв'язку релігійних та соціально-економічних чинників реформи з отриманими в її ході наслідками - прагнення Ехнатона послабити вплив фіванського жрецтва на соціально-економічне та політичне життя держави, що спричинило розрив культу бога Атона із пантеоном давньоєгипетських богів і посилює особисту владу Ехнатона як очільника культу.

Отже, можемо констатувати, що інтерактивне навчання передбачає постійну, активну взаємодію всіх його учасників. За умови звичайного «активного» навчання основним ініціатором навчального процесу є викладач. Він повністю домінує над студентом. За умов інтеракції студенти постійно контактують у навчально-науковому полі один між одним та викладачем. І в цій системі взаємодії відбувається взаємовплив, коли студент і викладач рефлексують з приводу того, що вони знають та вміють. Звісно, ніхто не відмінює при цьому академічну субординацію. Але при цьому студент отримує максимальну можливість самореалізації та пізнавальної активації. У своїй практиці ми

стикаємось з тим, що студенти при вивченні наступних історичних дисциплін самостійно відшуковують аналогії з історичними процесами в стародавньому суспільстві і роблять їх проєкцію на сучасні події або за власною ініціативою простежують взаємозв'язок із подіями середньовіччя або нового часу. Це говорить про поступове формування в них навичок самостійного аналізу. Безумовно, використання інтерактивних методів потрібно поєднувати і з класичними лекціями, сучасними мультимедійними технологіями тощо. Саме подібна сукупність методів дасть можливість якнайкраще оволодіти фаховими компетенціями.

Висновки. Інтерактивні методи, що були згадані вище, сьогодні активно застосовуються у викладанні різних дисциплін. Ми зробили спробу дати приклади їх конкретного застосування для викладання курсу «Історія стародавнього світу». Можна впевнено говорити про те, що їх застосування в достатній мірі сприяє формуванню фахової компетентності та програмних результатів навчання, передбачених робочою програмою дисципліни. По суті всі ці методи мають на меті не лише надати студенту якісні знання, зацікавити його науковим і навчальним пошуком, а й сприяти розвитку культури спілкування і формування особистості в цілому. Адже інтерактивні методи навчання при їх доцільному застосуванні та поєднанні з класичними лекціями вимагають від усіх учасників навчального процесу розвитку навичок комунікації, аргументування та дискусії, толерантності до чужої думки (одним словом, комунікативна компетентність). Хотілося б зазначити, що ефективність використання різних форм інтеракції в навчанні залежить і від того, наскільки студенти усвідомлюють їх взаємозв'язок зі своєю майбутньою професією. Зауважимо, що для випускників нашої ОПП цей фактор безумовно є дуже важливим, адже вони повинні не лише засвоїти історичний матеріал, але й уміти застосовувати його в краєзнавчо-туристичній діяльності, щоб донести цікавий матеріал до своїх слухачів, зорієнтуватися в будь-якій пізнавальній ситуації, що може виникнути під час професійної діяльності.

Перспектива подальших досліджень. Матеріали нашої розвідки будуть ураховані в подальшому освітньому процесі для студентів нашої спеціальності та відображені в робочих програмах та силабусах.

Список використаних джерел:

1. Ягоднікова В. В. Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі : навч.-метод. посіб. / В. В. Ягоднікова. — Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. — 80 с.
2. Козлова Г. М. Методика викладання у вищій школі : навч. посібник / Г. М. Козлова. — Одеса : ОНЕУ, 2017. — 200 с.
3. Казак І. О. Теорія і методика викладання у вищій школі : конспект лекцій з навч. дисципліни / І. О. Казак. — Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. — 116 с.
4. Скрипник М. І. Інтерактивне навчання: основні поняття / М. І. Скрипник // Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / упоряд. Л. Галіцина. — Київ : Ред. загальнопед. газет, 2005. — С. 30—44.
5. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко ; за ред. О. І. Пометун. — Київ : Видавництво А.С.К., 2004 — 192 с. — Режим доступу : <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbmNubWtwcmlyb2RuaWNpaGRpc2NpcGxpbnxneDozOTJhYzkyMGNiZjU2ODU>. (дата звернення 02.07.2022р.).
6. Остапчук Д. Інтерактивні методи навчання у вищих навчальних закладах // Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном : зб. наук. пр. / Д. Остапчук, Н. М. Мирончук ; за заг. ред. С. С. Вітвицької, Н. М. Мирончук. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. — С. 140-143.
7. Скакальська І. Б. Інноваційні підходи до викладання археології у вищій школі / І. Б. Скакальська // Універсум історії та археології. — 2020. — Т. 3(28), № 1. — С. 176–187.
8. Горохівський П. І. Методика викладання історичних дисциплін у вищій школі : курс лекцій, навч. посіб. / П. І. Горіховський. — Умань : ПП Жовтий О., 2012. — 256 с.
9. Яковенко Г. Г. Методика навчання історії : навч.-метод. посібник / Г. Г. Яковенко. — Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. — 324 с. — Режим доступу : https://shron1.chtyvo.org.ua/Yakovenko_Halyna/Metodyka_navchannia_istorii_navchalno-metodychnyi_posibnyk.pdf? (дата звернення 02.07.2022р.).
10. Лисейко Я. Особливості викладання курсу історії Стародавніх Греції та Риму для студентів спеціальності «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури» / Я. Лисейко // Історико-культурні студії. — 2015. — Т. 2, № 1. — С. 61–65.

References

1. Yahodnikova, VV 2009, *Interaktyvni formy i metody navchannia u vyshchyi shkoli [Interactive*

forms and methods of teaching in higher educational institution], Vyd. dim «Personal», Kyiv.

2. Kozlova, HM 2017, *Metodyka vykladannia u vyshchii shkoli [Teaching methods in higher educational institution]*, ONEU, Odessa.

3. Kazak, IO 2018, *Teoriia i metodyka vykladannia v vyshchii shkoli [Theory and methods of teaching in higher educational institution]*, KPI im. Ihoria Sikorskoho, Kyiv.

4. Skrypnyk, MI 2005, 'Interaktyvne navchannia: osnovni poniattia. Ihry doroslykh' [*Interactive learning: basic concepts*], in Halitsyna, IL, *Interaktyvni metody navchannia*, Pp. 30—44.

5. Pometun, OI, Pyrozhenko, LV, Pometun, OI (ed) 2004, *Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia, [A modern lesson. Interactive learning technologies]* Vydavnytstvo A.S.K., Kyiv, viewed 22 July 2022 <<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbmNubWtwcmlyb2RuaWNpaGRpc2NpcGxpbnxneDozOTJhYzkyMGNiZjU2ODU>>.

6. Ostapchuk, D & Myronchuk, NM 2014, 'Interaktyvni metody navchannia u vyshchikh navchalnykh zakladakh' [*Interactive teaching methods in higher educational institutions*], in Vitvytska, SS & Myronchuk, NM, *Modernizatsiia vyshchoi osvity v Ukraini ta za kordonom*, Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, Zhytomyr, Pp. 140-143.

7. Skakalska, I 2020, 'Innovatsiini pidkhody do vykladannia arkeolohii u vyshchii shkoli' [*Innovative approaches to teaching archaeology in higher educational institution*], *Universum Historiae et Archeologiae The Universe of History and Archeology Universum istorii ta arkeolohii Unyversum ystorry u arkeolohyy*, Vol. 3(28), iss 1, Pp. 176–187

8. Horokhivskiy, PI 2012, *Metodyka vykladannia istorychnykh dystsyplyn u vyshchii shkoli [Methods of teaching historical disciplines in high school]*, PP Zhovtyi O., Uman.

9. Yakovenko, HH 2017, *Metodyka navchannia istorii: navchalno-metodychnyi posibnyk [Methods of teaching history]*, Vydavnytstvo KhNADU, Kharkiv, viewed 22 July 2022 <https://shron1.chtyvo.org.ua/Yakovenko_Halyna/Metodyka_navchannia_istorii_navchalno-metodychnyi_posibnyk.pdf>.

10. Lyseiko, Ya 2015, 'Osoblyvosti vykladannia kursu istorii Starodavnikh Hretsii ta Rymu dlia studentiv spetsialnoti «Muzeina sprava ta okhorona pamiatok istorii ta kultury»' [*Peculiarities of teaching the course on the history of Ancient Greece and Rome for students majoring in "Museum Studies and Protection of Historical and Cultural Monuments"*], *Istoryko-kulturni studii*, Vol. 2, no 1, Pp. 61–65.

Стаття надійшла до редакції 01.08.2022 р.